

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1760924>

Yapay Zekâ Etiği ve Kapsayıcılık: Türkiye’de Kurumsal Söylemin Sınırları

Pelin Dinçer *

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de kamu kurumlarınca yayımlanan yapay zekâ (YZ) etik ilkeleri ve politika belgelerini, kapsayıcılık ilkesi çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kavramsal olarak çalışma, YZ etiği literatüründe son yıllarda giderek öne çıkan postkolonyal kuramsal yaklaşımdan beslenmekte ve teknolojik etik çerçeveleri yalnızca teknik düzenlemeler değil, aynı zamanda toplumsal, politik ve kültürel güç ilişkilerinin taşıyıcısı olarak ele almaktadır. Nitel içerik analizi yöntemiyle yürütülen araştırmada, YZ etiği söyleminin Türkiye örnekleme bağlamında yerel politika belgelerine nasıl yansıdığı kamu kurumlarınca yayımlanmış beş belge analiz edilerek araştırılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, çalışmada “sessizlik ve temsil eksiklikleri”, “ulusalcılık ve etik söylemin millileştirilmesi” ve “etik söylemin araçsallaştırılması” olmak üzere üç ana tema altında toplanmıştır. Bulgular, belgelerde “çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” ilkelerinin çoğunlukla normatif ve sembolik düzeyde yer aldığını; ancak somut uygulama mekanizmalarının büyük ölçüde eksik bırakıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye’de YZ etiği söyleminin toplumsal eşitlik bağlamında, ülkenin politik iklimi ile paralel olarak, henüz kurumsal bir yapıya kavuşmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ etiği, kapsayıcılık, çeşitlilik, dijital eşitsizlik, Türkiye.

Cite this article: Dinçer, P. (2026). Yapay zekâ etiği ve kapsayıcılık: Türkiye’de kurumsal söylemin sınırları. *International Journal of Social Inquiry*, 19(1), 83-100. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1760924>

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Ankara, Türkiye.
E-posta: pegin.dincer@hacettepe.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8999-0535>

Article Information

Received 11 August 2025; Revised 2 March 2026; Accepted 6 March 2026; Available online 30 April 2026

This is an open access article under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial Licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
© 2025 The Author. Published by Institute of Social Sciences on behalf of Bursa Uludağ University

Artificial Intelligence Ethics and Inclusivity: The Limits of Institutional Discourse in Turkey

Abstract

This study aims to evaluate the artificial intelligence (AI) ethics principles and policy documents published by public institutions in Turkey within the framework of the principle of inclusivity. Conceptually, the study is informed by postcolonial theoretical approaches, which have gained increasing prominence in recent AI ethics literature. It considers technological ethical frameworks not merely as technical arrangements but also as carriers of social, political, and cultural power relations. The research was conducted using the qualitative content analysis method, examining five policy documents issued by Turkish public institutions to explore how AI ethics discourse is reflected in local policy texts. The findings of the analysis are organized under three main themes: "silence and representational deficiencies," "nationalism and the nationalization of ethical discourse," and "instrumentalization of ethical discourse." The results reveal that the principles of "diversity, equity, and inclusion" are largely presented at a normative and symbolic level in these documents, while concrete implementation mechanisms are largely absent. This indicates that the discourse of AI ethics in Turkey has not yet attained an institutionalized structure in relation to social equality and is shaped in parallel with the country's broader political climate.

Keywords: Artificial intelligence ethics, inclusion, diversity, digital inequality, Turkey.

1. Giriş

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinde (BİT) yaşanan gelişme ile dijitalleşme olgusu küresel ölçekte yeni bir paradigma oluşturmuştur. BİT alanında yaşanan hızlı gelişim ve yaygınlaşan dijital altyapılar, toplumların dijitalleşmesini sağlamak ile birlikte dijital erişim ve yetilerin her toplum için aynı paralellikte gerçekleşmediği görülmektedir (Mossberger, 2009). Literatürde bu eşitsizlik, "dijital ayırım" kavramı etrafında ele alınmakta ve bireylerin ya da toplumların bilgi çağına olanaklarına erişim sağlayıp sağlayamamasına göre şekillenen bir ayrımı ifade etmektedir (Chen & Wellman, 2004; van Dijk, 2009; James, 2009). Ancak dijital ayırım yalnızca teknolojik araçlara ulaşabilme durumuyla sınırlı kalmamakta; dijital beceri düzeyi, bağlantı kalitesi ve toplumsal destek gibi çeşitli etkenler de bu eşitsizliğin belirleyicileri arasında değerlendirilmektedir (van Duersen & van Dijk, 2009; van Dijk, 2009). Araştırmalar, dijital teknolojilerde erkek egemenliğinin sürdüğünü ve beyaz erkeklerin dijital teknolojilerin hem üretimi hem de kullanımı üzerinde belirleyici bir konumda olduğunu göstermektedir (Kendall, 2000; Krueger, 2002; Polat, 2005). Paralel bir şekilde, Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar, kadınlar, yaşlılar ve engelli bireyler gibi grupların internet kullanım oranlarının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, yalnızca teknik altyapı eksiklikleriyle değil, aynı zamanda dijital becerilerdeki yetersizliklerin yapısal eşitsizlikler ile bağlantısı üzerinden açıklanmaktadır (Polat, 2012; Törenli, 2006; Dinçer, 2021).

BİT'deki gelişimleri takiben yapay zekâ (YZ), son on yılda hızlı ve kayda değer bir gelişim göstermiş ve giderek artan bir şekilde toplumsal alanlara yayılmıştır. YZ alanında üretilen araçların (robotlar, geniş ölçekli dil modelleri, sohbet botları, sanal asistanlar ve avatarlar, otonom araçlar, görüntü tanıma sistemleri vd.) gündelik yaşamda artan kullanımı, yalnızca teknik bir ilerleme olarak değerlendirilmemekte, aynı zamanda bireylerin sosyal yaşantısından kurumsal yapılara, toplumsal düzeneklerden siyasal kararlara kadar çok katmanlı bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. YZ sistemlerinin günümüzde kritik sektörlerde aktif kullanımı ve algoritmik karar alma mekanizmalarının yaygınlaşması, bu teknolojilerin toplumsal adalet,

eşitlik ve insan hakları gibi temel etik ilkelere etkisini de tartışmaya açmıştır. Bu araçların karar alma süreçleri ile söz konusu kararların toplumsal sonuçları; sistemlerin eylemlerinden doğacak hukuki sorumluluklar ve geliştirici ile uygulayıcıların kapsayıcılık düzeyleri, günümüzde YZ etiğinin temel tartışma konularını oluşturmaktadır. Bu nedenle, YZ sistemlerinin geliştirilmesinde etik değerlendirmelere duyulan ihtiyaç hem araştırmacılar hem de uygulayıcılar açısından önemli araştırma alanlarından biri haline gelmiş ve çeşitli girişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle otomasyonun istihdam üzerindeki etkileri, algoritmik önyargıların dezavantajlı gruplar üzerindeki olumsuz sonuçları ve veri temelli sistemlerin şeffaflık eksikliği gibi konular uluslararası düzeyde önemli etik ve politik sorular doğurmuştur (Dignum, 2018). Bu bağlamda, küresel aktörler YZ teknolojilerinin geliştirilmesinde insan hakları ve sosyal eşitlik ilkelerine vurgu yapan kapsamlı politika belgeleri yayımlamıştır (UNESCO, 2021; European Commission, 2021). Özellikle “çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” [diversity, equity and inclusion] ilkeleri, adil YZ sistemlerinin inşasında merkezi bir referans noktası haline gelmiştir (Jobin vd., 2019).

Türkiye bağlamında ise YZ politikalarının gelişimi görece yeni olmakla birlikte son yıllarda hem kamu kurumları hem de özel sektör düzeyinde etik ilkeler ve yol haritaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu çalışma, Türkiye’de kamu kurumları tarafından yayımlanan YZ etik ilkeleri ve politika belgelerini, YZ etiği ve kapsayıcılık perspektifi çerçevesinde sorunsallaştırmayı ve bu belgelerdeki kurumsal söylemin sınırlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel amacı, mevcut metinlerin yalnızca teknik ve genel etik standartlara mı odaklandığını yoksa toplumsal eşitlik ilkelerini gözeterek ve içselleştiren bir perspektif ortaya koyup koymadığının analizini yapmaktır. Araştırma kapsamında ilk etapta “çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” gibi normatif ilkeler temel analiz çerçevesini oluşturmuş; bu başlangıç çerçevesi, belgelerin söylemsel yapılarının derinlemesine analizi neticesinde “ulusalcılık”, “sessizlik” ve “teknikleştirme” gibi özgün ve tamamlayıcı temaları da açığa çıkarmıştır. Bu doğrultuda çalışma; Türkiye’deki kurumsal YZ etik söyleminin kapsayıcılık ilkelerini büyük oranda sembolik düzeyde tuttuğunu, etik tartışmaları millî bir söylem ekseninde araçsallaştırdığını ve toplumsal adalet bağlamındaki sessizlikleri kurumsallaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu çerçeve doğrultusunda makale şu şekilde yapılandırılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde YZ etiği kavramsallaşması kapsayıcılık ilkesi özelinde postkolonyal eleştirel kuramın sunduğu perspektifler ışığında tartışılacaktır. Sonraki bölümde araştırmanın yöntemi ve kapsamı açıklanacak, devamında ise Türkiye’de yayımlanan YZ etik ilkeleri ve politika belgelerinin analizine dair temel bulgulara yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular ışığında Türkiye’deki YZ etik söyleminin kapsayıcılık ve toplumsal eşitlik açısından güçlü ve zayıf yönleri, YZ etiğine dair perspektifin yerel bağlamda nasıl dönüştüğü ve sembolikleştiği tartışılacaktır.

2. YZ Etiğinde Kapsayıcılık İlkesinin Normatif Çerçevesi: Küresel YZ Etiği Mümkün mü?

YZ alanındaki hızlı teknolojik gelişmeler, bireylerin sosyal, politik ve ekonomik yaşamlarını derinden etkilemekte ve bu gelişim, YZ etiği üzerine politika üretimini kaçınılmaz kılmaktadır. Literatürde, YZ teknolojilerinin toplumlar üzerinde yaratabileceği etik riskler sıklıkla tartışılmaktadır (Siau & Wang, 2020; Floridi, 2023; Etzioni & Etzioni, 2017). Özellikle son yıllarda

yaşanan gelişmeler – otomatik pilot modundaki Tesla araçlarla yaşanan ölümcül kazalar (Krisher, 2023) ve YZ teknolojilerinde gözlemlenen ırkçı ve cinsiyetçi eğilimler (Leavy, 2018; Dastin, 2018) – bu teknolojilerin etik çerçevede tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulanmasının kritik önemini ortaya koymaktadır (Huang vd., 2023).

YZ etiği üç temel düzlemde ele alınmaktadır. İlki, tasarımda etikdir. Burada, YZ sistemlerinin davranışlarının bir parçası olarak etik akıl yürütme yetisinin teknik ve algoritmik entegrasyonu gerekmektedir. İkinci olarak, tasarım sürecinde etik olgusu, bu sistemlerin toplumsal yapılara etkilerinin etik regülasyonlarla değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Üçüncüsü ise tasarım için etik ilkesidir. Bu noktada, akıllı sistemlerin araştırma, tasarım, uygulama ve yönetim süreçlerinde hem geliştiricilerin hem de kullanıcıların güvenliğini önceleyen davranış kuralları, standartlar ve sertifikasyon süreçlerinin belirlenmesi gerekmektedir (Dignum, 2018).

Etik çerçeveler, genellikle geliştirildikleri toplumun güç yapıları ve kültürel yargılarını yansıtmaktadır. Bu durum, bu çerçevelerin etnosentrizm riski taşımasına ve yerel bağlamları dışlamasına neden olmaktadır (Roche vd., 2021, s. 644). Esasen bu dışlama pratiği, postkolonyal eleştiri geleneğinin temelini oluşturan küresel tahakküm ve söylemsel hegemonya ilişkilerinin dijital alandaki bir tezahürüdür. Postkolonyal kuram, sömürgeciliğin fiziksel olarak sona ermesinden sonra bile sömürgeci ve sömürgeleştirilen arasındaki iktidar yapılarının nasıl devam ettiğini analiz eden eleştirel bir arka plan sunar. Bu noktada, sömürgecilik yalnızca coğrafi bir tahakküm olarak değil; bilginin üretimi ve ötekinin temsili gibi alanlarda hegemonya olarak ele alınır. Bu kuramsal çerçevenin merkezinde; Edward Said'in (1977) "oryantalizm" kavramsallaştırması yer alır. Said (1977), Batı'nın Doğu hakkında bilgi üretimi, temsil pratikleri ve söylemsel kategoriler aracılığıyla oryantalist bir iktidar alanı kurduğunu; bu süreçte Doğu'nun belirli anlam çerçeveleri içinde tanımlanarak hiyerarşik bir bilgi-iktidar ilişkisi içinde konumlandırıldığını savunur. Gayatri Spivak (1988) ise, bu süreci "epistemik şiddet" olarak tanımlayarak, sömürgeleştirilenin özne konumunun silinmesine ve yerel bilgi üretiminin baskılanmasına dikkat çekerken, özellikle "madun"un [subaltern] bu egemen sistem içerisinde sesini duyurmasının imkansızlığını sorgular.

Bu eleştirel kuramsal perspektiften hareketle günümüzde, Küresel Kuzey'in YZ geliştirme süreçlerindeki belirleyici rolü, dijital kolonyalizm tartışmalarını doğurmuştur (Kwet, 2019; Birhane, 2020; Mohamed vd., 2020). Birhane (2020, s. 391), Batı merkezli teknoloji tekellerinin YZ yoluyla egemenlik kurduğunu ve bu sürecin "algoritmik sömürgecilik" şeklinde devam ettiğini ifade eder. Bu bağlamda algoritmik sömürgecilik, postkolonyal düşüncenin işaret ettiği epistemik şiddetin ve temsil yoluyla kurulan egemenliğin dijital çağdaki teknolojik ve veri merkezli tezahürü olarak görülebilir. Bu sistemlerde insan ruhu ve davranışı, sömürülebilecek bir ham maddeye indirgenmektedir. Küresel Güney'de teknoloji ithalatı, yerel bilgi üretimini baskılamakta ve Batı'ya bağımlılığı artırmaktadır. Algoritmik sömürgecilik kavramı bu anlamda kolonyalite devamlılığı olarak görülebilmektedir. Sömürgecilikten geriye kalan yapı olarak kolonyalite – sömürgeci ve sömürgeleştirilen arasındaki iktidar yapılarının modern dünyadaki devamlılığı ve bu gücün kültür, emek, öznel ilişkiler ve bilgi üretimine nasıl yön verdiği – olarak adlandırılmaktadır (Mohamed vd., 2020, ss. 663-666). Bir diğer ifade ile, algoritmik sömürgecilik, algoritmaların kaynakların dağılımı, insanların sosyo-kültürel ve politik davranışları ve mevcut ayrımcı sistemlerin devamlılığı üzerindeki etkisinden hareketle, veri sömürgeciliği ve kolonyalite devamlılığı oluşturmaktadır.

Kwet (2019), Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) dijital teknoloji üzerindeki hâkimiyeti aracılığıyla Küresel Güney’de sömürgeciliği nasıl yeniden icat ettiğini tartışmakta ve dijital sömürgeciliğin beş biçimini tanımlamaktadır: ekonomik sömürü, dijital ekosistem üzerinden güç tahakkümü, gözetim kapitalizmi, hedefli izleme sistemleri ve teknolojik hegemonya. Güney Afrika örneklemini üzerinden, ABD merkezli çok uluslu şirketlerin yazılım, donanım ve ağ bağlantısı üzerinde emperyal bir kontrol ve bu şekilde dijital sömürgecilik uyguladıklarını savunmaktadır. Benzer bir şekilde, Mohamed vd. (2020) sömürgeciliğin izlerini taşıyan sorunlu YZ uygulamalarına dikkat çekmekte ve YZ alanında dekolonyal bir yaklaşım geliştirebilmek için üç temel strateji önermektedirler. Bunlardan birincisi YZ’de eleştirel bir teknik pratik oluşturmaktır. Bir diğer ifade ile dekolonyal YZ’nin temeli, güç dengesizliklerini ve bu dengesizliklerin örtük değer sistemlerini fark eden, öz-eleştirel bir YZ geliştirme ve uygulama yaklaşımıdır. İkinci strateji, tersine öğrenme yöntemlerini benimsemektir. Postkolonyal çalışmalar, sömürgeleştirilen halkların aktivizm ve örgütlenme yoluyla güç merkezlerindeki sömürgeci bakış açısını değiştirmedeki temel rolünü vurgulamaktadır. Buradan hareketle YZ teknolojilerinin gelişiminde Batı merkezli eğilimlerden uzaklaşma ve karşılıklı öğrenme süreçlerini dahil eden kapsayıcı uygulamalar ile sömürgeciliğin tek taraflı iktidar ilişkilerini ortadan kaldırma amaçlanmalıdır. Üçüncü strateji ise, YZ teknolojileri ile ilgili eleştirel politik bir perspektif oluşturmanın gerekliliğidir. Her ne kadar YZ sistemleri, görünüşte insan karar vericileri ve toplulukları desteklemek için geliştirilmiş olsa da özellikle Küresel Güney’de bu sistemlerin hedefi olacak toplulukları Batı merkezli üreticiler anlamalı bir şekilde sahiplik, katılım ve uygulama süreçlerine dahil etmemiştir. Bu durum, paternalist düşünce biçimlerinin ve kolonyalitenin yeniden üretilmesi anlamına gelmekte ve sömürgeciliğin kurduğu hiyerarşik ayırım ve ikili karşıtlık düzenin devamlılığına sebep olmaktadır. Bu nokta teknoloji temelli dekolonyal yaklaşım, kapsayıcı bir dayanışmaya yönelinmesini gerektirmektedir (Mohamed vd., 2020).

Sorumlu YZ uygulamaları, Küresel Güney için ifade edilen riskleri elimine etmek adına önemlidir. Kaliteli veriye erişim ve bu verileri paylaşmak ve depolamak için güvenli altyapıların sağlanması, özellikle sağlık ve eğitim gibi sektörlerde iyileştirmelere katkı sunabilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin veriler aracılığıyla görünür kılınması ve haritalandırılması, gelişmekte olan ülkelerde farkındalık yaratabilir ve uzun vadeli politika süreçlerinde etkili olabilir (Birhane, 2020, ss. 393-394). Ancak tartışıldığı üzere, bunun için, geliştirilen YZ sistemlerinin, yalnızca Batılı normlara göre değil, yerel kültürel ve sosyoekonomik bağlamlara göre şekillenmesi gerekmektedir. YZ teknolojileri için geliştirilen etik çerçeveler, ancak kapsayıcı bir katılım temelinde inşa edilirse toplumsal eşitsizliklerin teknolojik olarak yeniden üretilmesi önlenir. Bu bağlamda, YZ’nin küresel ölçekte tüm toplulukları etkileme potansiyeli göz önüne alındığında, bu toplulukların sürece dahil edilmesi eşitlik perspektifinden elzemdir (Roche vd., 2021). Fakat bu söylemler teknoloji şirketleri tarafından sıkça dile getirilse de çoğu zaman yalnızca kapitalist pazarlama stratejilerinin bir parçası olarak kalmaktadır.

YZ ilkeleri ve etik kılavuzlar son yıllarda artış göstermekle birlikte, bu belgelerin çoğu, kapsayıcılık perspektifini uygulamaya geçirme konusunda yetersiz kalmakta ve daha çok teknik bir yaklaşımı benimsemektedir (Cachat Rosset & Klarsfeld, 2023). Bu kılavuzlar, şeffaflık eksikliği, kim tarafından ve nasıl hazırlandıklarına dair belirsizlikler, sürece çeşitli paydaşların yeterince dahil edilmemesi gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Bélisle-Pipon vd.,

2023). Chi, Lurie ve Mulligan (2021) Google, Microsoft, Salesforce'un YZ etiği alanındaki kurumsal belgelerinde "çeşitlilik" ve "katılım" kavramlarının nasıl yapılandırıldığını incelemiş ve belgelerde etik sorunların teknik araçlarla, "mühendislik mantığı" ile çözülebilecek problemlere indirildiğini tartışmışlardır. Bu anlamda, YZ etiği üzerine büyük teknoloji şirketlerinin perspektifinin politik ve bağlamsal riskleri göz ardı etme riski taşıdığı ve sivil haklar ekseninden uzaklaştığını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, YZ etiği üzerine olan yeni ilgi ve merak şirketlerin etik düzenlemeleri "kurumsal performansı" artırdığı ölçüde değerlidir (Chi vd., 2021, s. 449).

YZ'de ayrımcılık ve adaletsiz muamele riskinin esas olarak iki ana nedenden kaynaklandığı tartışılmaktadır. Birincisi, YZ öğrenme veri tabanlarının önyargılı olması, ayrımcı olan algoritmaların yeniden üretilmesine neden olabilmektedir. İkinci olarak ise, YZ tasarımcıları, geliştiricileri ve uygulayıcılarının bireysel önyargıları ve kalıp yargılarını çalışmalarına istemli veya istemsiz yansıtmaları, geliştirdikleri YZ sistemlerinin ayrımcı davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir (Cachat Rosset & Klarsfeld, 2023). Buradan hareketle, sadece teknik düzeyde değil, normatif düzeyde de çeşitlilik perspektifi inşa edilmelidir. Bir diğer ifade ile, sivil toplumun ve yurttaşların aktif katılımı sağlanmalı; sürecin her aşamasında çoğulculuk teşvik edilmelidir. Benzer bir ifadeyle Anne Gerdes (2018), etik YZ tasarımında sadece "değer uyumu" ile sınırlı kalınmaması gerektiğini, sistem geliştirici profesyoneller ile genel kamuoyunun ahlaki alışkanlık edinme süreçlerinin de önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, hem katılımcı tasarım geleneklerine dayalı küresel bir bakış açısıyla zenginleştirilmiş değer temelli tasarım yöntemlerinin kullanımı teşvik edilmeli hem de vatandaşların YZ okuryazarlığının güçlendirilmesinin aktif ve demokratik yurttaşlık pratiklerinin ön koşulu olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Gerdes, 2018). Bununla birlikte söz konusu katılım pratikleri ülkelerin politik fırsat yapıları ile birebir bağlantılıdır. Bir diğer ifade ile YZ, demokratik ve otoriter devletler arasında hem dijital yetiler hem de bu teknolojileri yönetecek değerler ve normlar konusunda farklılıkların yaşandığı yeni bir alan yaratmıştır. Vatandaş-devlet ilişkisi üzerinden düşünüldüğünde YZ teknolojilerinin gelişimi demokrasilerde hiper-teknokrasi ve paternalizmi teşvik ederken, otoriter rejimlerde vatandaş denetimini artıran teknoloji destekli gözetim, veri toplama ve algoritmik manipülasyon gibi araçların gelişimini de desteklemiştir (Cupać vd., 2024; Dall'Agnola, 2024). Buradan hareketle, YZ politikalarının yerel bağlamlarda değerlendirilmesi ve kapsayıcılık ilkelerinin metinlerde yer alsa bile, dezavantajlı grupların buldukları toplumlardaki konumları ile birlikte bağlamsal değerlendirilmesi YZ etiğine dair eleştirel bir analiz yapabilmek için elzemdir.

Bu gereklilik, YZ etiğini postkolonyal perspektiften ele alan literatürün hangi alanlara odaklandığını ve hangi yönlerinin sınırlı kaldığını değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Mevcut çalışmalar, dijital kolonyalizm, veri sömürgeciliği ve algoritmik sömürgecilik kavramları üzerinden önemli katkılar sunmakta; ancak çoğunlukla çok uluslu teknoloji şirketlerinin küresel ölçekte kurduğu yapısal bağımlılık ilişkilerine yoğunlaşmaktadır (Kwet, 2019; Mohamed vd., 2020). Ulusal düzeyde hazırlanan YZ etik belgelerinin bu çerçevede nasıl konumlandığına dair çalışmalar ise görece sınırlıdır (Cachat Rosset & Klarsfeld, 2023; Chi vd., 2021). Bu çalışma, Türkiye örneği üzerinden söz konusu tartışmayı ulusal politika belgeleri bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin hem dijital bağımlılık tartışmalarına açık bir konumda bulunması hem de güçlü bir "yerli ve millî" teknoloji söylemi geliştirmesi, bu incelemeyi anlamlı

kılmaktadır. Bu çerçevede aşağıdaki bölümde araştırmanın yöntemi ve kapsamı açıklanmaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışma, Türkiye’deki kamu kurumlarınca yayımlanmış YZ politika belgelerinde etik söylemin nasıl kurulduğunu, çeşitlilik ve kapsayıcılık ilkeleriyle ne ölçüde örtüştüğünü incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, YZ etiği ve kapsayıcılığı konularında Türkiye’deki kamu kurumlarınca yayınlanmış YZ politika ve eylem planlarına ulaşmak adına Google arama motoru üzerinden “yapay zekâ”, “yapay zekâ etiği”, “yapay zekâ ilkeleri”, “yapay zekâ planı” ve “yapay zekâ rehberi” gibi anahtar kelimelerle internet taraması yapılmış; Türkiye’de kamu kurumlarınca yayımlanmış toplam beş belgeye¹ ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 1). Arama sırasında herhangi bir tarih sınırlaması getirilmemiş², erişilebilen tüm kamu belgeleri analize dahil edilmiştir.

Tablo 1

Türkiye’de Kamu Kurumlarına Ait YZ Belgeleri

Belge İsmi	Yayınlayan Kurum	Yayın Yılı
Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS) 2021-2025	T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi	2021
Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS) 2024-2025 Eylem Planı	T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi	2024
Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi ve Eylem Planı (2025-2029)	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü	2025
Yapay Zekâ Alanında Kişisel Verilerin Korunmasına Dair Tavsiyeler	Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK)	2025
Yapay Zekâ Sistemlerinin Kullanımında Kamu Görevlilerinin Uyması Gereken Etik Davranış İlkeleri	T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu	2024

Çalışmada yalnızca kamu kurumlarınca yayınlanan strateji, eylem planı ve etik rehberler analiz edilmesinin başlıca nedeni YZ’ye dair normatif çerçevenin Türkiye’de büyük oranda devlet aktörleri eliyle belirlenmesi ve bu belgelerin, etik ilkelere dair resmî/söylemsel temsilleri yansımasıdır. YZ etiği alanındaki referans sistemlerinin büyük ölçüde Batı menşeli kurumlar tarafından üretildiğine ve bu çerçevelerin Küresel Güney’de, özellikle de otoriter siyasal rejimlerde, çoğunlukla sembolik düzeyde benimsendiğine dair eleştirel literatür çalışmanın analiz bağlamını oluşturmaktadır (Cupaç vd., 2024; Böcü & Al-Jizawi, 2023). Buradan hareketle, çalışmada devlet aktörlerinin yayımladığı politika belgeleri incelenmiş; etik söylemin bu

¹ Kapsam belirlenirken yalnızca kamu kurumları tarafından hazırlanmış ve politika belirleyici, yönlendirici ya da etik çerçeve sunma amacı taşıyan belgeler analiz kapsamına alınmıştır. Bu doğrultuda, Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK) tarafından yayımlanan belgelerden yalnızca “Yapay Zekâ Alanında Kişisel Verilerin Korunmasına Dair Tavsiyeler” başlıklı rehber metin, kamu kurumlarına, özel sektöre ve vatandaşlara yönelik referans metin işlevi taşıdığı ve YZ sistemlerinin gelişiminde yönlendirici bir işlev gördüğü için çalışmaya dâhil edilmiştir. Buna karşın, KVKK’nın “Bülten” (2024) formatında yayımladığı içerikler, haber ve röportaj odaklı olmaları ve kurumsal stratejik yönlendirme içermemeleri nedeniyle analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Benzer şekilde Yükseköğretim Kurulu (2024) tarafından yayınlanan ve sadece akademik personel ve öğrencilerin akademik üretim süreçlerinde üretken YZ kullanımına odaklanan etik rehber kurum içi uygulama kılavuzu niteliği taşıdığından ve toplumsal düzeyde bir etik-politika çerçevesi sunmadığından analiz kapsamına dahil edilmemiştir.

² Çalışmanın yazım aşamasının tamamlandığı 31.07.2025 tarihine kadar yayımlanmış tüm belgeler kapsama dahil edilmiştir.

belgelerde ne ölçüde içselleştirildiği ne tür kapsayıcılık veya eşitlik anlayışlarıyla biçimlendiği ve hangi toplumsal grupların temsil edildiği analiz edilmiştir.

Belgelerin analizinde nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, 'metinlerden (veya başka anlamlı materyallerden) bunların kullanıldıkları bağlamlara yönelik tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmayı amaçlayan bir araştırma tekniği' (Krippendorff, 2019, s. 24) olarak tanımlanabilmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmada tercih edilen nitel içerik analizi, bir belgeyi ya da istatistiksel bir raporu yalnızca içeriğin tarafsız bir taşıyıcısı olarak görmek yerine, onun oluşturulma, dağıtılma ve alımlanma süreçlerini de kapsayan geniş bir kapsama işaret ederek metni toplumsal bir bağlama yerleştirmektedir. Nitel içerik analizi farklı araştırmacıların farklı noktalara odaklanarak çeşitli anlamlar çıkarsamalarına olanak tanımaktadır (Neuman, 2014, s. 372). Bu anlamda, içerik analizinde çıkarım yapma süreci oldukça kritik bir rol oynar. Nitel analiz genellikle çalışılan fenomenin kapsamlı ve bütünsel bir betimlemesini sağlar. Bu betimleme, ilgili topluluk, koşullar ve teorik çerçeve gibi bağlamsal unsurları da titizlikle kapsar.

Analizin temel amacı, ele alınan konunun geniş ve detaylı bir görünümünü sunarak derin bir kavramsal anlayış geliştirmektir (White & Marsh, 2006, s. 39). Nitel içerik analizinin araştırma tasarımı ile paralel olarak hem tündengelem hem tümevarımı içeren bir yöntem tercih edilmiştir. Bu anlamda; YZ etiği söyleminin, Küresel Güney içerisinde yer alan ve rekabetçi otoriter siyasal dinamiklerle karakterize edilen Türkiye bağlamında nasıl sembolikleştiği ve yerel politika belgelerine nasıl yansıdığına dair temel araştırma sorusu, veri toplama ve analiz sürecine yön vermiştir. Analiz süreci, metinlerin sistematik ve döngüsel bir şekilde taranmasıyla başlamış; ilk aşamada verideki araştırma sorusu ile bağlantılı birincil kodlar (örneğin; yerli ve milli teknoloji, uluslararası endeksler, dezavantajlı gruplar, verinin korunması) saptanmıştır. Ardından bu kodlar arasındaki anlamsal ilişkiler sorgulanarak ilişkisel kategoriler (teknolojik egemenlik inşası, söylemsel meşruiyet arayışı, temsiliyet boşlukları) oluşturulmuştur. Metinlerin sistematik analizi sırasında, araştırma sorusuna doğrudan bağlı olarak şekillenen bazı kavramsal odakların yanı sıra, öngörülmeyen yeni temalar da belirmiştir (White & Marsh, 2006, s. 35). Buradan hareketle analiz süreci, kuramsal çerçeveden hareket eden tündengelemsel kategoriler ile veri setinden doğan tümevarımsal temaların dinamik bir etkileşim içerisinde olduğu abdüktif [abductive] bir akıl yürütme üzerine inşa edilmiştir (Tavory & Timmermans, 2014). Bu süreçte; başlangıçta çerçeveyi şekillendiren "çeşitlilik ve kapsayıcılık" gibi normatif ilkelerin, belgelerin söylemsel yapısında "ulusalcılık", "sessizlik" ve "teknikleştirme" gibi olgular ile şekillendiği gözlemlenmiştir. Nihai aşamada bu yapılar; "çeşitlilik, hakkaniyet, kapsayıcılık ilkeleri ve sessizlik/temsil eksiklikleri", "ulusalcılık ve etik söylemin millileştirilmesi" ve "etik söylemin araçsallaştırılması" şeklindeki üç üst tema altında birleştirilerek kavramsallaştırılmıştır.

4. Türkiye'de Teknolojik Temsil ve Eşitlik Söyleminin Sınırları

Bu bölümde, Türkiye'deki kamu kurumlarınca yayımlanmış YZ eylem planı ve politika belgelerindeki etik söylem; toplumsal çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık ilkeleri çerçevesinde incelenmektedir. Belgelerde bu ilkelerin ne ölçüde görünür kılındığı, hangi toplumsal grupların açık ya da örtük biçimde temsil edildiği ve etik ilkelerin söylemsel olarak nasıl kurgulandığı analiz edilmektedir. Bu doğrultuda bulgular; belgelerin söylemsel sınırlarını, toplumsal grup

temsillerindeki eksiklikleri ve etik ilkelerin yerel siyasal dinamiklerle kurduğu özgün ilişkiyi yansıtan üç ana tema altında sunulmaktadır.

4.1 “Çeşitlilik, Hakkaniyet, Kapsayıcılık” İlkelerinin Yansımaları – Sessizlik ve Temsil Eksiklikleri

YZ’de “çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” söylemleri, değerler, inançlar ve normların farklılıklar ile birlikte nasıl tartışılabileceğine dair bir düşünce yapısına ve yaklaşımına işaret etmektedir. YZ’nin “çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” ilkelerini geliştirme potansiyeli, insan davranışlarına içkin ayrımcı dil, dışlayıcı uygulamalar ve adaletsiz karar verme süreçlerini tespit etme ve düzeltme kapasitesine dayanmaktadır. Bu teknolojilerin kapsayıcılık eksenli tasarımı, sistematik önyargıların fark edilmesine ve düzeltilmesine olanak sağlar (Kondra vd., 2025). İncelenen belgelerde söz konusu temaların evrenselci, soyut vatandaş anlatımı üzerinden kurulduğu görülmektedir: “YZ uygulamalarının yaygınlaşması ile bireysel hak ve özgürlükleri doğrudan ilgilendiren hukuki düzenlemelerin, evrensel hukuk sistemine de örnek olacak şekilde yapılması gerekmektedir” (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021, s. 50). Her ne kadar evrensel insan hakları söylemine başvurulmuş olursa da bu hakların hangi toplumsal gruplar için, nasıl tehdit altında olduğu ya da somut ne gibi önlemler alındığı gibi unsurlar detaylandırılmamaktadır. “Çeşitlilik, hakkaniyet, kapsayıcılık” ilkeleri açısından kimlikli farklılıkların (cinsiyet, sınıf, etnik köken, engellilik vb.) YZ teknolojilerinden nasıl etkileneceği ve buradaki dezavantajların politika yapım sürecinde dikkate alınmasına dair bir perspektif zorunludur. Bu anlamda kadınlar, etnik azınlıklar, göçmenler, engelli bireyler gibi kırılgan grupların YZ teknolojilerine erişimleri ve bu teknolojilerin kullanımının sonuçlarından nasıl etkileneceğine dair detaylı analizler sorumlu YZ uygulamaları ve YZ etiği konusunda söz konusu ilkelerin temsili için kaçınılmaz bir gerekliliktir. İncelenen belgelerde söz konusu kırılgan grupların hiç anılmaması ya da yalnızca risk başlıkları altında dolaylı biçimde yer alması, söylemsel dışlama biçimi olarak “sessizlik” temasını öne çıkarmıştır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi’nin (2021), “Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS) 2021-2025” belgesinde YZ değerleri olarak, “insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne saygı; çevrenin ve biyolojik ekosistemin korunması; çeşitliliğin ve kapsayıcılığın sağlanması; barışçıl, adil ve birbirine bağlı toplumlarda yaşamak” belirtilmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021: 59). YZ ilkeleri içerisinde de ölçülülük, emniyet ve güvenlik, tarafsızlık, mahremiyet, şeffaflık ve açıklanabilirlik, sorumluluk ve hesap verilebilirlik, veri egemenliği ve çok paydaşlı yönetim sıralanmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021, ss. 60-61). Benzer şekilde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından UYZS belgesini referans olarak yayınlanan “Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi”nin dayandığı temel ilkeler “insan merkezlilik ve hak temelli yaklaşım, kapsayıcılık ve erişim hakkı, güvenlik, mahremiyet ve ölçülülük, şeffaflık ve hesap verilebilirlik, sürdürülebilir ve çevresel duyarlılık, çok paydaşlı ve etik yönetim” olarak sıralanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023, s. 17).

“Çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” ilkeleri ile birebir bağlantılı olan “çeşitliliğin ve kapsayıcılığın sağlanması” ve “tarafsızlık” başlıklarında “YZ sistemlerinin isteğe bağlı kullanımı ve tasarımı dâhil olmak üzere yaşam tarzı seçimlerinin, inançların, fikirlerin, ifadelerin veya

kişisel deneyimlerin kapsamı, YZ sistemlerinin yaşam döngüsünün herhangi bir aşamasında hiçbir şekilde kısıtlanmamalıdır” (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021, s. 59) ifadesi ile ilkelerin güçlü bir tanımı mevcuttur. Uluslararası insan hakları normları, yaşam tarzı özgürlükleri, veri ayrımcılığına karşı denetim, kapsayıcı teknolojik altyapı gibi alanlarda net etik yönelimler sunulmuştur. Benzer bir şekilde tarafsızlık ilkesi ekseninde “YZ sistemlerinin tarafsız olması; YZ teknolojisinin faydalarının yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde paylaşılması sağlanırken farklı yaş gruplarının, farklı kültürel sistemlerin, farklı dil gruplarının, engelli kişilerin ve dezavantajlı, marjinal ve savunmasız toplum kesimlerinin özel ihtiyaçlarının da dikkate alınması anlamına gelmektedir” (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021, s. 60) ifadesi “çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” ilkelerine dair temel temsiliyet alanlarına doğrudan referans vermekte ve söz konusu ilkeleri tanıtmaya dair güçlü bir etik dil kullanmaktadır. Ancak bu grupların hangi somut eşitsizlik koşulları içinde değerlendirildiğine dair hiçbir bağlam sunulmaması ile bu ifade sembolik temsile dair bir örnek olarak okunabilmektedir. Her ne kadar belgede ülkedeki “marjinal ve savunmasız toplum kesimleri”ne atıf yapılsa da bu kesimlerin hangi nedenlerle savunmasız oldukları tarihsel bağlam içerisinde konumlandırılmadığından yapısal eşitsizliklere ve söz konusu kesimleri ötekileştiren politik süreçlere karşı sessizlik içerir. Bir diğer ifade ile kapsayıcılık çağrısı yapılmak ile birlikte bu çağrının nasıl bir politik ve yapısal dönüşüm gerektirdiğine dair bir açıklama bulunmamaktadır. Bu anlamda mevcut ilkeler, belgede birer ideal olarak konumlandırılmış, uygulamaya dair bağlayıcı mekanizma, kurumsal sorumluluk, yaptırım veya denetim yolları gibi somut araçlarla desteklenmemiştir. Bununla birlikte YZ teknolojileri kapsamında “yaşam tarzı seçimlerinin... hiçbir şekilde kısıtlanmaması” (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021, s. 59) ifadesi ülkedeki politik fırsat yapıları ile çelişkiler içermektedir. Türkiye’de özellikle 2011 yılından itibaren iktidarın rekabetçi otoriter bir karakter kazanması; ifade özgürlüğü, basın hürriyeti ve sivil toplumun hareket alanı üzerinde sistematik bir baskı oluşturmuştur (Esen vd., 2023). Bu siyasal iklimden hareketle; incelenen politika belgelerinde yer alan özgürlük vaatlerinin, marjinal grupların gerçek deneyimlerinden soyutlanarak pratik karşılığı olmayan sembolik birer güvenceye indirildiği söylenebilir.

YZ teknolojilerine dair politika ve strateji planlarında genç kesim üzerine odaklanıldığı ve YZ okuryazarlığı için seferberlik vurgusu bulunduğu görülmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2024; Millî Eğitim Bakanlığı, 2023). Ancak bu geniş bir toplumsal temsiliyete işaret etmemektedir. YZ teknolojilerine erişimde ortaya çıkabilecek eşitsizlikler daha çok bölgesel farklar üzerinden görülmekte; cinsiyet, etnisite, engellilik gibi toplumsal konumlanmalar ve sosyoekonomik yapısal eşitsizlikler göz ardı edilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023). “Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi”nde “cinsiyet” ifadesi bir kere yalnızca kapsayıcılık başlığı altında bir sıralama unsuru olarak görünmektedir. Toplumsal cinsiyetin YZ sistemleriyle nasıl kesiştiğine, ne tür dışlanma riskleri taşıdığına ya da hangi toplumsal sonuçlar doğurabileceğine dair yapısal bir analiz sunulmamaktadır. Bu durum, etik ilkelerin yüzeysel temsiline ve sembolik kapsayıcılığa örnek teşkil etmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023).

“Çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” ilkeleri üzerinden diğerlerden farklılaşma potansiyeli olan belgeler Kamu Görevlileri Etik Kurulu’na ait “Yapay Zekâ Sistemlerinin Kullanımında Kamu

Görevlilerinin Uyması Gereken Etik Davranış İlkeleri” isimli ilke kararı ve KVKK’nın “Yapay Zekâ Alanında Kişisel Verilerin Korunmasına Dair Tavsiyeler”dir. İlkinde, açıkça “yapay zekâ sistemleri; kişiler arasında kültürel, sosyal, etnik, dini, ekonomik, cinsiyet ve benzeri niteliklerden dolayı ayrımcılığa yol açabilmekte ve bilginin yanlış yayılması, olumsuz yönlendirme, gizlilik ihlali, algı yanılgıları, güvenlik tehditleri ve kontrol kaybı gibi birçok tehdidi de bünyesinde barındırmaktadır” (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2024, s. 1) ifadesi yer almaktadır. Bu tanımlama, çeşitliliğin en azından kavramsal düzeyde fark edildiğini ve risk olarak tanındığını göstermektedir. Benzer şekilde “kamu görevlisi; yapay zekâ sistemleri tarafından üretilen veriler ile önerilen kararları, insan haklarına aykırı olarak, kişiler hakkında önyargı oluşturmak, ayrımcılık, kayırmacılık veya karalama yapmak ve benzeri amaçlarla kullanılmamalıdır” (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2024, s. 2) ifadesi ile diğer kamu belgeleriyle karşılaştırıldığında, ayrımcılık riskine en açık biçimde değinen belgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, kapsamı dahilinde belge yalnızca kamu görevlilerini kapsamakta; vatandaşların ya da belirtilen kırılgan grupların sürece nasıl dahil olabileceğine dair bir çerçeve sunmamaktadır. KVKK tarafından yayınlanan ikinci belgede hem YZ teknolojilerinin geliştiricileri hem de karar alıcıları için yer alan tavsiyelerde dezavantajlı gruplar isim verilerek temsil edilmemekle birlikte ayrımcılık riskine yapılan vurgu ile ön yargılar ve insan hakları bağlamında çeşitliliğin dolaylı olarak tanındığı görülmektedir (Kişisel Verileri Koruma Kurumu, 2025, s. 12).

İncelenen belgelerde “çeşitlilik, hakkaniyet, kapsayıcılık” ilkelerine dair somut mekanizmalardan çok sembolik görünürlüğü belgelerde tercih edildiği ifade edilebilir. YZ sistemlerinin, marjinalleştirilmiş gruplar – kadınlar, engelliler, göçmenler, etnik azınlıklar, yoksullar – üzerinde özellikle yıkıcı etkiler doğurabildiği tartışılmaktadır. UNESCO (2021) raporuna göre, toplumsal cinsiyet önyargıları YZ sistemlerinde yeniden üretilmekte ve bu önyargılar özellikle Küresel Güney’deki kadınları daha derin bir şekilde etkileyerek kadınların ekonomik, politik ve sosyal alanlarda geri bırakılması riskini artırmaktadır. Buradan hareketle, YZ teknolojilerinin gelişimi toplumlar için geniş kapsamlı olumlu gelişmeler vaat etmekle birlikte, özellikle halihazırda kırılgan durumda olan topluluklar için ciddi riskler de barındırdığı unutulmamalıdır.

4.2 Ulusalçılık ve Etik Söylemin Millileştirilmesi

Türkiye’de kamu kurumlarının YZ politikaları, yalnızca teknolojik gelişim ve etik ilkelere odaklanmakla kalmayıp, bu teknolojilerin ulusal stratejik vizyonlarla uyumlu şekilde konumlandırılmasını da hedeflemektedir. Hem “Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS)” hem de Millî Eğitim Bakanlığı “Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi”, YZ söylemini millî kalkınma ve stratejik bağımsızlık idealleriyle ilişkilendirmektedir. Belgelerde sıkça karşılaşılan “yerli ve millî teknoloji” (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023), “ulusal strateji” (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2024), “teknolojik bağımsızlık” (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021) gibi vurgular, etik söylemin ulusal güvenlik ve kalkınma hedefleriyle iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu ulusalcı ton, evrensel etik ilkelerin yerel bağlamda nasıl yeniden çerçvelendiğini anlamak açısından dikkat çekicidir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi’nin (2021), “Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS) 2021-2025” belgesinde “UYZS’nin öncelikleri ile bu

kapsamda belirlenen amaçlar ve tedbirler, ülkemizin “Dijital Türkiye” vizyonu ve “Millî Teknoloji Hamlesi” ile uyumlu olacak şekilde kurgulanmıştır” (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021, s. 7) diye ifade edilmektedir. Bu vurgu, etik çerçevenin ulusal kalkınma hedefleri ve teknolojik bağımsızlık idealleri etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım üzerinden YZ tek başına bir teknolojik ilerleme değil, aynı zamanda stratejik ulusal özerkliğin güçlendirilmesi için bir araç olarak da ortaya çıkmaktadır. Benzer bir şekilde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan “Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi” de “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli”ne atıf vermektedir: “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli; bireylerin millî, manevi ve evrensel değerlerle donatılmasını hedeflerken, bu süreci çağın gereklerine uygun şekilde dijital teknolojilerle, özellikle yapay zekâ ile desteklemeyi amaçlamaktadır” (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023, s. 28). Evrensel değerler söylemde yer alsa da belge bağlamında önceliğin ulusal ideolojik hedefler olduğu açıktır. Türkiye’deki YZ düzenlemelerinin bir tür model teşkil etme iddiası görülmektedir. Böylece etik söylem, çeşitlilik ve kapsayıcılık gibi çoğulcu ilkelerden ziyade, homojen bir değer sistemi etrafında şekillenmektedir. Bu anlamda belgelerde YZ teknolojilerinin ideolojik işlevinin bulunduğu vurgusu görülmektedir. Bu yönüyle belgeler, uluslararası normların Türkiye’de nasıl yeniden kodlandığını ve etik ilkelerin nasıl millî değerlerle iç içe geçirildiğini göstermektedir.

Bu söylemler, postkolonyal kuramda (Mohamed vd., 2020; Couldry & Mejias, 2019) tartışılan teknolojinin yerleşmesi söylemine işaret edebilmektedir. Bu anlamda, küresel teknoloji gelişmelerinden faydalanılırken, bu teknolojiler “dışa bağımlılıktan kurtulma” ve “millî çıkarları koruma” idealiyle yeniden çerçevelenmektedir. Türkiye örneğinde, UYZS ve MEB belgelerinde, YZ teknolojilerinin gelişiminin “Dijital Türkiye”, “Millî Teknoloji Hamlesi” ve “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli”ne bağlanması, küresel teknoloji alanındaki güç asimetrisine karşı yerli ve millî teknoloji diskurunu güçlendirmektedir. Bu anlamda, Türkiye’nin Batı merkezli küresel teknoloji şirketlerinin kontrolündeki bilgi ve veri altyapısına bağımlılığını azaltma hedefi, postkolonyal bakışla değerlendirildiğinde, algoritmik sömürgeciliğe (Birhane, 2020) karşı yerel özerklik talebi olarak okunabilmektedir. Ancak millîleştirme vurgusu, aynı zamanda, evrensel etik normların uygulanmasını ulusal çıkar ve ideoloji süzgecinden geçirerek, etik söylemi yerel siyasi vizyonun uzantısı olarak formüle edebilmektedir. Burada sorumlu YZ uygulamaları açısından oluşabilecek risk yerellik vurgusunun ülkelerin demokratikleşme seviyeleri ile paralel olarak kapsayıcılık perspektiflerinin ikincilleştirilmesi veya ulus-devlet merkezli bir kapsayıcılık anlayışına ve homojen – aynı zamanda dışlayıcı – bir değer sistemine indirgenmesine sebep olabilmesidir. Bu anlamda “çeşitlilik, hakkaniyet ve kapsayıcılık” ilkeleri ya stratejik hedeflere tabi kılınmakta ya da söylem düzeyinde yer almakla birlikte, uygulamada öncelik kaybına uğrama riskini taşımaktadır. Bu stratejide yer alan millîlik vurgusu, teknoloji çalışmalarında temel analiz biriminin ulus olduğunu varsayan tekno-milliyetçi söylemi yeniden üretmektedir. Burada teknolojik kapasite inşası, yalnızca ekonomik veya bilimsel ilerleme için değil, ulus-devlet merkezli bir kimlik projesinin parçası olarak kurgulanmaktadır (Edgerton, 2007). Bu çerçevede etik söylem, teknik, ekonomik ve jeopolitik önceliklerle bütünleştirirken, çoğulculuğu ve toplumsal çeşitliliği geri plana itme riski taşımaktadır.

4.3 Etik Söylemin Araçsallaştırılması – Teknikleştirme

Etik ilkelerin çoğu belgede soyut değerlerden ziyade teknik uyumluluk, performans ölçütleri, sistem güvenliği gibi çerçeveler içinde sunulması, etik söylemin araçsallaştırıldığı bir “teknikleştirme” örüntüsüne işaret etmektedir³. Belgelerde paydaş katılımı, şeffaflık ya da hesap verebilirlik gibi ilkelerin çoğu zaman yalnızca hedef olarak dile getirildiği, ancak bu hedeflerin uygulanabilirliğine dair mekanizmaların eksik kaldığı gözlemlenmiştir. Örneğin, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi’nin 2024-2025 Eylem Planı’nda (2024) çeşitlilik kavramı kimlik bağlamında toplumun tüm kesimlerini içermek anlamı yerine, yalnızca sektörel ya da kurumsal çeşitlilik bağlamında kullanılmakta ve teknik beceri gelişimi ve kurumsal kapasite üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda farklı kurumların iş birliği, sektörler arası entegrasyon vurgusu açıkça ifade edilmekle birlikte toplumsal katılım “ekosistem” ifadesi ile teknikleştirilmiştir. Buradaki “ekosistem” vurgusu, politik katılımı değil, AR-GE, yatırım ve girişimcilik aktörlerini içermektedir. Her ne kadar sivil toplum ve üniversiteler strateji planında yer alsalar da katılımcı politika tasarımı – toplumdaki dezavantajlı grupların (kadınlar, engelliler, göçmenler, etnik azınlıklar vd.) katılımı ile ilgili detaylandırma yapılmaması nedeni ile – bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Buradan hareketle toplumsal temsiliyete dair açık bir referans ve politika önerisi bulunmaması YZ stratejilerinin teknik bir plana indirgenmesine işaret etmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2024). Bu anlamda, YZ etik belgelerinde “çeşitlilik” ve “kapsayıcılık” kavramlarının çoğu zaman yalnızca teknik süreçlere entegre edilecek biçimde tanımlandığı; bu yaklaşımla kavramların, eşitsizlikle mücadele ve hak temelli çerçevelerden uzaklaştırılarak araçsallaştırıldığı gözlemlenmektedir (Chi vd., 2021). Yine aynı belgede tarafsızlık ilkesine ilişkin anlatımda, tarafsızlık, büyük ölçüde “algoritmaların ayrımcı karar vermemesi”, “kasıtlı olmayan ayrımcılığın engellenmesi” ve “izleme ve hesap verme mekanizmaları” gibi teknik yönlerden tanımlanmaktadır. Bu anlamda kasıtlı olmayan ayrımcılıkların önlenmesi, algoritmaların denetlenmesi ve hesap verebilirlik gibi kavramlar, teknik müdahale araçlarına indirgemektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2024). Ancak bu teknikleştirilmiş çerçeve, eşitsizliklerin yapısal doğasını göz ardı ederek, tarafsızlığı yalnızca yazılımların performansı üzerinden araçsallaştırmaktadır. Böylece etik ilkeler, pratikte politikadan arındırılmış, ölçülebilir risk yönetimi kategorilerine dönüştürülmektedir.

Farklı olarak “Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi”, erişilebilirlik ve fırsat eşitliği gibi ilkeleri açıkça etik referans noktaları olarak sunmakta ve YZ araçlarının pedagojik etkisini ölçmeye yönelik göstergeler önermektedir. Bu, diğer belgelerdeki teknik kapsayıcılık anlayışını bir adım öteye taşıyarak, eğitimin niteliğine ve sonuç eşitliğine dair farkındalık geliştirmektedir. Ancak eşitlik söylemi, “çeşitlilik, hakkaniyet, eşitlik” ilkeleri ile ilgili bölümde tartışıldığı üzere, toplumsal farklılıkların ve ayrımcılık biçimlerinin doğrudan tartışılmaması nedeniyle bağlamsız kalmakta, eşitsizliklerin yapısal kökenlerini görünmez kılmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023, ss. 17, 33).

³ Etik söylemin bu şekilde teknik bir çerçeveye hapsedilmesi, Eleştirel Teori’nin moderniteye yönelik temel eleştirileriyle örtüşmektedir. Horkheimer ve Adorno’ya (2014, s. 44-45; 51) göre düşünme, bizzat kendi ürünü olan makineyi taklit eder ve kendi kendine işleyen otomatik bir sürece, “araçsal akla” dönüşür. Bu araçsallaşma süreci, Habermas’ın (1970, s. 83) vurguladığı üzere, teknolojik ilerlemenin artık siyasal aydınlanmanın bir zemini olmaktan çıkıp mevcut tahakküm sisteminin rasyonel bir temelde meşrulaştırılmasını sağlayan bir ideoloji haline gelmesine kapı aralar.

5. Sonuç

Roche vd. (2021, s. 652), "daha kapsayıcı bir yapay zekâ etiği alanının olmamasının sosyal ve etik sonuçları nelerdir?" diye sormakta ve YZ teknolojilerinin etik çerçeveler ve standartlar dışında üretilmesinin var olan yapısal eşitsizliklerin devamlılığında ve yeniden üretiminde etkisinin önemine işaret etmektedirler. Sürdürülebilirlik ile Küresel Güney'e dair kaygıların etik tartışmalarda yeterince yer bulamamasının hem politika yapımında hem de kamuoyunun yönlendirilmesinde ciddi bir boşluk yarattığı iddiası ile bu konuların ana akım söylemlere entegre edilmemesinin kırılğan gruplar için yıkıcı sonuçlar doğurmasına yol açabildiğini tartışılmaktadır. Leavy (2018), adalet kavramının YZ etiği tartışmalarında öne çıktığını ve bu kavramın tanımlanma sürecinde kadınların merkezi bir rol oynamasının önemini vurgulamaktadır. Roche, Lewis ve Wall (2021) ise, benzer bir durumun toplumlardaki tüm marjinalize olmuş gruplar için de geçerli olduğunu tartışmaktadırlar. YZ ve etik çerçeveleri, küresel düzeydeki temsil dengesizliklerini gözeterek daha kapsayıcı ve adil bir yaklaşıma yönelmelidir. YZ etiği ile ilgili ilkelerin uygulamadaki gerilimlerine daha fazla odaklanılmalı ve bu doğrultuda, YZ alanında eleştirel bilimlere dayalı dinamik ve sağlam öngörü yöntemleri ile teknolojilerin sınırlılıkları ve olası etik-toplumsal zararları daha etkin şekilde tespit edilmelidir (Mohamed vd., 2020).

Çalışma kapsamında Türkiye'de incelenen YZ etiği üzerine olan kamusal belgelerde YZ teknolojilerinin toplumsal etkilerine dair eleştirel bir yaklaşımın sınırlı olduğu, özellikle YZ teknolojilerinin etik düzleminde toplumda marjinalize olmuş grupları kapsama gerekliliğine uluslararası politikalarla paralel bir şekilde yeterince yer vermediği dikkat çekmektedir. Belgelerde, "çeşitlilik, hakkaniyet, kapsayıcılık" ilkelerine dair somut mekanizmalardan çok bu ilkelerin sembolik görünürlüğü bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile kadınlar, engelliler, göçmenler, etnik azınlıklar, yoksullar gibi kırılğan grupların hiç anılmaması ya da yalnızca risk başlıkları altında dolaylı biçimde yer alması, söylemsel dışlama biçimi olarak "sessizlik" temasına işaret etmektedir. Bununla birlikte "yerli ve millî teknoloji" vurgusu postkolonyal literatür ile bağdaştırılabilirken (Mohamed vd., 2020; Couldry & Mejias, 2019), aynı zamanda, YZ etiği ve kapsayıcılığı ile ilgili evrensel etik normların uygulanmasını ülkenin ulusal çıkarları ve iktidarın ideolojik konumlanması bağlamında dışarıda bırakılmaları riskini de barındırmaktadır. Bir diğer nokta da Türkiye'de incelenen YZ etik belgelerinin "kapsayıcılık" ve "adalet" gibi kavramları yalnızca teknik erişilebilirlik, kullanıcı deneyimi ya da hizmete eşit erişim düzeyinde ele alması; bu ilkelerin arkasındaki tarihsel ve yapısal eşitsizlikler ve dışlayıcılık biçimlerinin büyük oranda görmezden gelinmesidir. Toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite temelli eşitsizlikler YZ politikalarının merkezinde yer almamaktadır. Bu durum, Roche vd.nin (2021) işaret ettiği gibi, sembolik bir etik anlayışın güçlenmesine neden olma riskini barındırmaktadır. Elde edilen bu ana temalar ile birlikte, çalışmanın gerçekleştiği zaman diliminde, Türkiye'de kamu kurumları tarafından yayımlanmış yalnızca beş belgeye ulaşılabilmiş olması, YZ teknolojilerinin normatif yönlerinin henüz kurumsallaşmamış olduğunu ve kamu politikası düzeyinde etik, kapsayıcılık ve çeşitlilik gibi temaların sınırlı bir şekilde ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu durum, teknolojik stratejilerin teknik çerçevede geliştirildiğini; ancak bu stratejilerin toplumsal etkiler, eşitsizlikler ve hak temelli yaklaşımlar açısından büyük ölçüde boşluklar barındırdığını göstermektedir.

Sonuç olarak, YZ sistemleri her ne kadar otonom gibi görünse de belirli amaçlara ulaşmak için insanlar tarafından tasarlanmış araçlardır. Bu nedenle, YZ teknolojilerinin yalnızca teknik değil, aynı zamanda politik, kültürel ve sosyal bağlamlarda da ele alınması gereklidir. YZ, mevcut toplumsal eşitsizlikleri gidermek yerine yeniden üretme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, etik ilkelerin gerçek anlamda kapsayıcı olabilmesi için, karar alma süreçlerine kırılgan grupların seslerinin dahil edilmesi ve yerel bağlamlara duyarlı yaklaşımların geliştirilmesi elzemdir. Türkiye özelinde, etik belgelerin sayıca çoğalması kadar, bu belgelerdeki ilkelerin somut mekanizmalara dönüşmesi ve uygulamada izlenebilirliğinin sağlanması önemlidir. Aksi takdirde etik, yalnızca stratejik belgelerde yer alan soyut bir referans olarak kalma riskine sahiptir. Bu çerçevede, etik ilkelerin sembolik referanslar olmaktan çıkarılması için bu değerlerin idari denetim süreçlerine ve kurumsal uygulama rehberlerine entegre edilmesi gerekmektedir. YZ sistemlerinin tasarımı ve yayılımı aşamasında, bu teknolojilerin kırılgan gruplar üzerindeki etkilerini gözeterek değerlendirme pratiklerinin bir standart olarak benimsenmesi önem arz etmektedir. Sadece teknik performansa odaklanan yaklaşımlar yerine; algoritmik süreçlerin şeffaflığını, veri setlerindeki temsil adaletini ve çıktıların kamuoyu tarafından izlenebilirliğini esas alan hesap verebilirlik mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu tür somut mekanizmalar, etik ilkelerin soyut vaatler olmaktan çıkarılarak, teknolojinin toplumsal etkilerini denetleyen birer uygulama pratiğine dönüşmesine katkı sunacaktır.

FINANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAPAY ZEKA KULLANIMI

Yazar yapay zeka araçlarının kullanımıyla ilgili olarak COPE yönergelerini ve politikalarını benimsediğini beyan etmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Pelin Dinçer Genel katkı düzeyi %100

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Bélisle-Pipon, J.-C., Monteferrante, E., Roy, M.-C., & Couture, V. (2023). Artificial intelligence ethics has a black box problem. *AI & Society*, 38, 1507–1522. <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01380-0>
- Birhane, A. (2020). Algorithmic colonization of Africa. *SCRIPTed*, 17(2), 389–409. <https://doi.org/10.2966/scrip.170220.389>.
- Böcü, G., & Al-Jizawi, N. (2023). Repressing in the name of? Externalization dynamics in Turkey’s use of digital repression against refugees. *Democratization*, 31(5), 998–1017. <https://doi.org/10.1080/13510347.2023.2217090>
- Cachat Rosset, G., & Klarsfeld, A. (2023). Diversity, equity, and inclusion in artificial intelligence: An evaluation of guidelines. *Applied Artificial Intelligence*, 37(1), Article 2176618. <https://doi.org/10.1080/08839514.2023.2176618>
- Chen, W. & Wellman, B. (2004). The global digital divide: Within and between countries. *IT and Society*, 1(7), 39–45.
- Chi, N., Lurie, E., & Mulligan, D. K. (2021). Reconfiguring diversity and inclusion for AI ethics. In *Proceedings of the 2021 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society* (pp. 447–457). Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3461702.3462622>
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). *The costs of connection: How data is colonizing human life and appropriating it for capitalism*. Stanford University Press.

- Cupać, J., Schopmans, H., & Tuncer-Ebetürk, İ. (2024). Democratization in the age of artificial intelligence: Introduction to the special issue. *Democratization*, 31(5), 899–921. <https://doi.org/10.1080/13510347.2024.2338852>
- Dall'Agnola, J. (2024). Illiberal technologies: Linking tech companies, democratic backsliding, and authoritarianism. *Journal of Illiberalism Studies*, 4(3), 1–10. <https://doi.org/10.53483/XCQS3577>
- Dastin, J. (2018, 11 Ekim). Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/world/insight-amazon-scraps-secret-ai-recruiting-tool-that-showed-bias-against-women-idUSKCN1MK0AG/>
- Dignum, V. (2018). Ethics in artificial intelligence: Introduction to the special issue. *Ethics and Information Technology*, 20, 1–3. <https://doi.org/10.1007/s10676-018-9450-z>
- Dinçer, P. (2021). E-demokrasi çerçevesinde e-katılım ve toplumsal cinsiyet ilişkisi. In A. Saylam (Ed.), *Kamu yönetiminde elektronik vatandaş katılımı* (pp. 215–241). Gazi Kitabevi.
- Dwertmann, D. J. G., Nishii, L. H., & van Knippenberg, D. (2016). Disentangling the fairness and discrimination and synergy perspectives on diversity climate: Moving the field forward. *Journal of Management*, 42(5), 1136–1168. <https://doi.org/10.1177/0149206316630380>
- Edgerton, D. E. H. (2007). The contradictions of techno-nationalism and techno-globalism: A historical perspective. *New Global Studies*, 1(1), Article 1. <https://doi.org/10.2202/1940-0004.1013>
- Esen, B. & Gümüşçü, Ş. & Yavuzylmaz, H. (2023). *Türkiye'nin Yeni Rejimi: Rekabetçi Otoriterlik*. İletişim.
- Etzioni, A., & Etzioni, O. (2017). Incorporating ethics into artificial intelligence. *Journal of Ethics*, 21(4), 403–418. <https://doi.org/10.1007/s10892-017-9252-2>
- European Commission. (2021). *Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts (COM/2021/206 final)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>.
- Floridi, L. (2023). *The ethics of artificial intelligence: Principles, challenges, and opportunities*. Oxford University Press.
- Gerdes, A. (2018). An inclusive ethical design perspective for a flourishing future with artificial intelligent systems. *European Journal of Risk Regulation*, 9(4), 677–689.
- Habermas, J. (1970). *Technology and science as 'ideology'*. In *Toward a rational society: Student protest, science, and politics* (pp. 81-122). Beacon Press.
- Hardesty, L. (2018, 11 Şubat). Study finds gender and skin-type bias in commercial artificial intelligence systems. *MIT News*. <https://news.mit.edu/2018/study-finds-gender-skin-type-bias-artificial-intelligence-systems-0212>
- Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği: Felsefi fragmanlar* (N. Ülner & E. Ö. Karadoğan, Trans.). Kabcacı Yayıncılık.
- Huang, C., Zhang, Z., Mao, B., & Yao, X. (2023). An overview of artificial intelligence ethics. *IEEE Transactions on Artificial Intelligence*, 4(4), 799–814. <https://doi.org/10.1109/TAI.2022.3194503>
- James, J. (2009). From the relative to the absolute digital divide in developing countries. *Technological Forecasting & Social Change*, 76(8), 1124–1129. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2009.01.004>
- Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. *Nature Machine Intelligence*, 1(9), 389–399. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2>
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu. (2024). *Yapay zekâ sistemlerinin kullanımında kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış ilkeleri (İlke Kararı No: 2024/108)*. <https://www.etik.gov.tr/icerikler/2024-108-sayili-ilke-karari-yapay-zeka-sistemlerinin-kullaniminda-kamu-gorevlerinin-uyyasi-gereken-etik-davranis-ilkeleri/>.
- Kendall, L. (2000). "Oh no! I'm a nerd! hegemonic masculinity on an online forum". *Gender & Society*, 14 (2), 256-275. <https://doi.org/10.1177/089124300014002003>
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu (2024). *Yapay zekâya genel bakış (bülten)*. <https://kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMSFiles/d4a738b6-5a86-454f-8788-b97758cab0da.pdf>.
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu (2025). *Yapay zekâ alanında kişisel verilerin korunmasına dair tavsiyeler*. <https://kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMSFiles/25a1162f-0e61-4a43-98d0-3e7d057ac31a.pdf>.
- Kondra, S., Medapati, S., Koripalli, M., Nandula, S. R. S. C., & Zink, J. (2025). AI and diversity, equity, and inclusion (DEI): Examining the potential for AI to mitigate bias and promote inclusive communication. *Journal of Artificial Intelligence and Machine Learning*, 3(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/08839514.2023.2176618>
- Krippendorff, K. (2019). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). Sage.
- Krisher, T. (2023, Aralık 12). Tesla was running on Autopilot moments before deadly Virginia crash, sheriff's office says. *NBC4 Washington*. <https://www.nbcwashington.com/news/local/tesla-was-running-on-autopilot-moments-before-deadly-virginia-crash-sheriffs-office-says/3492662/>
- Krueger, B. S. (2002). Assessing the potential of internet political participation in the United States: A resource approach. *American Politics Research*, 30(5), 476–498. <https://doi.org/10.1177/1532673X02030005002>
- Kwet, M. (2019). Digital colonialism: US empire and the new imperialism in the Global South. *Race & Class*, 60(4), 3–26. <https://doi.org/10.1177/0306396818823172>
- Leavy, S. (2018). Gender bias in artificial intelligence: The need for diversity and gender theory in machine learning. In *Proceedings of the 1st International Workshop on Gender Equality in Software Engineering* (pp. 14–16).
- Lee, T. N. (2018). Detecting racial bias in algorithms and machine learning. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 16(3), 252–260. <https://doi.org/10.1108/JICES-06-2018-0056>

- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Eğitimde yapay zekâ politika belgesi ve eylem planı (2025-2029)*. https://yegitek.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2025_06/17092340_egitimdeyapayzekapolitikabelgesiveeylemplani202520291.pdf.
- Mohamed, S., Png, M.-T., & Isaac, W. (2020). Decolonial AI: Decolonial theory as sociotechnical foresight in artificial intelligence. *Philosophy & Technology*, 33(4), 659–684. <https://doi.org/10.1007/s13347-020-00405-8>
- Mossberger, K. (2009). Toward digital citizenship: Addressing inequality in the information age. In A. Chadwick & P. Howard (Eds.), *The Routledge handbook of internet politics* (pp. 173–185). Routledge.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (7th ed.). Pearson.
- Polat, R. K. (2005). The internet and political participation: Exploring the explanatory links. *European Journal of Communication*, 20(4), 435–459. <https://doi.org/10.1177/0267323105058251>
- Polat, R. K. (2012). “Digital exclusion in Turkey: a policy perspective”, *Government Information Quarterly*, 29, 589-596. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.03.002>
- Roche, C., Lewis, D., & Wall, P. J. (2021). Artificial intelligence ethics: An inclusive global discourse? In *Proceedings of the 1st Virtual Conference on Implications of Information and Digital Technologies for Development*. Science Foundation Ireland, CRT-AI, Trinity College Dublin.
- Said, E. W. (1977). Orientalism. *The Georgia Review*, 31(1), 162-206.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2021). *Ulusal yapay zekâ stratejisi (2021-2025)*. <https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf>.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2024). *Ulusal yapay zekâ stratejisi 2024-2025 eylem planı*. <https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/UlusalYapayZekaStratejisi2024-2025EylemPlani.pdf>.
- Schiff, D., Borenstein, J., Biddle, J., & Laas, K. (2021). AI ethics in the public, private, and NGO sectors: A review of a global document collection. *IEEE Transactions on Technology and Society*, 2(1), 31–42. <https://doi.org/10.1109/TTS.2021.3052127>
- Selbst, A. D., Boyd, D., Friedler, S. A., Venkatasubramanian, S., & Vertesi, J. (2019). Fairness and abstraction in sociotechnical systems. In *Proceedings of the ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*, Barcelona, Spain.
- Siau, K., & Wang, W. (2020). Artificial Intelligence (AI) ethics: Ethics of AI and ethical AI. *Journal of Database Management*, 31(2), 74–87. <https://doi.org/10.4018/JDM.2020040105>
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 24-28). Macmillan Education.
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014). *Abductive analysis: Theorizing qualitative research*. University of Chicago Press.
- Törenli, N. (2006). The ‘other’ faces of digital exclusion: ICT gender divides in the broader community. *European Journal of Communication*, 21(4), 435–455. <https://doi.org/10.1177/0267323106070010>
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>
- van Deursen, A. & van Dijk, J. A. G. M. (2009). Improving digital skills for the use of online public information and services. *Government Information Quarterly*, 26(2), 333–340. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2008.11.002>
- van Dijk, J. A. G. M. (2009). Digital divide in Europe. In A. Chadwick & P. Howard (Eds.), *The Routledge handbook of internet politics* (pp. 288–304). Routledge.
- White, M. D., & Marsh, E. E. (2006). Content analysis: A flexible methodology. *Library Trends*, 55(1), 22–45. <https://doi.org/10.1353/lib.2006.0053>
- Yükseköğretim Kurulu. (2024). *Yükseköğretim kurumları bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerine üretken yapay zeka kullanımına dair etik rehber*. <https://eski.yok.gov.tr/Documents/2024/yapay-zeka-kullanimina-dair-etik-rehber.pdf>.
- Zowghi, D., & Bano, M. (2024). AI for all: Diversity and inclusion in AI. *AI and Ethics*, 4, 873-876. <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00485-8>

Extended Abstract

Artificial Intelligence (AI) has rapidly advanced in recent decades, becoming deeply embedded in various social, economic, and political systems. The increasing integration of AI tools – such as chatbots, autonomous vehicles, facial recognition systems, and virtual assistants – has led to a transformation that is not solely technical but also profoundly social and ethical. These developments necessitate urgent engagement with AI ethics, particularly concerning human rights, and equality.

Globally, comprehensive AI ethics frameworks have emerged, emphasizing principles like diversity, equity, and inclusion (DEI). International actors, including UNESCO (2021) and the European Commission (2021), have foregrounded the social implications of AI, warning against algorithmic bias, lack of transparency, and exclusion of marginalized groups. Simultaneously, critical literature has drawn attention to how these ethical frameworks often reflect Western epistemologies, failing to account for local contexts or the needs of the Global South. Concepts such

as digital colonialism (Kwet, 2019; Mohamed vd., 2020) and algorithmic colonialism (Birhane, 2020) illustrate how the dominance of Western tech infrastructures reinforces asymmetrical power relations, suppresses local knowledge systems, and replicates historical forms of dependency.

In the context of Turkey, the development of AI ethics and policy documents is relatively recent. The aim of this study is to examine official public documents on AI published by Turkish governmental bodies from the perspective of AI ethics and inclusivity. The study investigates whether these documents critically engage with political equality and inclusion. To this end, five policy documents were identified through keyword-based web searches and analyzed using qualitative content analysis. This method treats documents not just as neutral carriers of information, but as embedded in their broader sociopolitical and institutional contexts (Krippendorff, 2019; White & Marsh, 2006).

The analysis produced three central themes: symbolic use of DEI principles and representational silence, nationalism and the nationalization of ethical discourse, technicization and instrumentalization of ethics. First, although the documents include references to DEI principles, these are largely symbolic rather than operational. There is a notable absence of references to specific marginalized groups such as women, migrants, ethnic minorities, and people with disabilities. Inclusion is often reduced to technical accessibility or general service delivery equality, ignoring deeper structural inequalities. Here ethical principles exist at the discursive level but fail to translate into mechanisms of representation and justice. Second, the theme of nationalism emerges strongly, particularly through references to the "National Technology Initiative," "Digital Turkey Vision," and "Century of Turkey Education Model." These reflect a techno-nationalist discourse (Edgerton, 2007), where technology is framed not only as a tool for progress but to assert national sovereignty and reduce dependency on Western technological infrastructures. This approach resonates with postcolonial concerns, offering a potential challenge to Western dominance (Mohamed et al., 2020), but also risks filtering universal ethical norms through nationalist ideologies. As such, ethical discourse may become an extension of state identity-building, privileging homogeneity over pluralism and suppressing marginalized voices. Third, the documents display a tendency toward technicization (Chi et al., 2021) where ethics is approached primarily through the lens of system safety, performance standards, and technical compliance. Rather than being grounded in democratic participation, ethical values are translated into measurable technical outcomes. For instance, stakeholder engagement and accountability are frequently mentioned as goals, but without concrete mechanisms for implementation.

Overall, the findings reveal a limited institutional engagement with inclusive AI ethics in Turkey. The reliance on only five public documents indicates that normative aspects of AI policy remain underdeveloped, with ethics and inclusion treated as secondary to technical and geopolitical priorities. These documents largely reflect a symbolic adoption of global ethical standards, reinterpreted through the lens of national interests and techno-developmentalism. This study argues that responsible AI must go beyond technical efficiency and incorporate a context-sensitive ethical vision rooted in human rights and social justice. In countries like Turkey, where democratic processes are limited and policy-making is centralized, there is a heightened risk of ethical frameworks becoming instrumentalized. To prevent this, AI ethics must prioritize the inclusion of marginalized voices and develop mechanisms that ensure representation, participation, and accountability. Otherwise, as highlighted by Roche et al. (2021), the ethical gains made in global AI discourse risk remaining superficial, leaving structural inequalities untouched and, in some cases, reinforced by the very technologies intended to solve them.